

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVISTĂ BISERICESCĂ, ȘCOLARĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

ABONAMENTUL:

Pe un an ..... 40 Lei.
Pe jumătate de an ..... 20 Lei.

Într-o săptămână:
DUMINECA.

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
Arad, Strada EMINESCU Nr. 35.
Telefon pentru oraș și județ Nr. 266.

Centenarul institutului teologic din Arad.

Serbarea din 11/24 Iunie.

Comemorarea instituțiilor culturale, este o necețitate ardentă, pentru societate, fiindcă prin aceste festivități, se preamărește progresul și puterea de muncă a trecutului și se delătură șovăelile celor ce continuă opera acestor instituții.

Privind îndărăt la crize omenști și mai grele ca cele ce trebuiesc învinse, trecutul ne dă curaj, căci vedem că au existat oameni cu suflete mari cari au învins aceste crize. Evocarea în memorie acestor figuri legendare, ne pune în legătură tainică, cu vremurile îndepărtate; prezentul se leagă cu trecutul.

Institutul nostru teologic din Arad, a împlinit în anul acesta 100, una sută de ani, de existență, de jertfă generoasă și de sacrificii mari.

Inițiat din dinarul de danie al unui popor sărac, dar însetat de lumină, ne-a dat în cursul existenței sale 2112, preoți tot atâția apostoli, cari s'au străduit să ridice sufletul neamului nostru la cea mai naltă treaptă din scara vârtuților și ca ideal de convețuire socială, să întroneze în dieceza noastră voia lui Dumnezeu. Acești preoți au fost și sunt și azi, albinele productive în liniștea satelor noastre. Ei și numai ei au păstrat poporului nostru, acelaș suflet românesc, aceiaș limbă dulce și aceiaș credință curată ca lacrima și fără încetare au tors în mod tainic, unitatea noastră politică de azi.

Mânați de fiorul recunoștinței, ne-am depus — Duminică în 11/24 Iunie — omagiile noastre de stimă și adâncă venerație, acestui institut, ce și-a serbat primul centenar de viață. Cu adâncă cucernicie am plecat inimile noastre naintea acestui focar de cultură, care au fost pentru neamul românesc de pe aceste plaiuri „mana din pustie și apa din stâncă”.

Dar și cu profundă șfială neam îndreptat ochii, cătră sfintele figuri ce înpodobesc păreții din sala festivă. Trecutul laborios al

acestor profesori modești este țesut și se confundă în însași istoria diecezei noastre.

În vederea scumpetei și a lipsei de bani, centenarul teologiei noastre s'a serbat în cadre modeste și în cerc restrâns.

Serviciul divin în biserica catedrală a fost oficiat de corpul profesoral al institutului teologic, cari au oficiat și un parastas pentru profesorii decedați.

După parastas tot public grăbește pre Seminar, care renovat acum în primăvară face aspect plăcut.

Sala festiva este decorată frumos cu covoare și verdeață. S'adună public mult și select.

La masa prezidială frumos împodobită, ocupă loc Dr. T. Botiș director institutului, Mihaiu Păcățian în reprezentanța P. S. Sale pâr. Episcop Ioan I. Papp — care fiind încă în reconvașcență nu poate fi prezent, — și Veneratului Consistor. Dr. Moiaș Ienciu inspector general, în reprezentanța ministrului de culte și Iosif Popovici, care reprezintă pe ministrul instrucției. Între oaspeți observ pe d. Gh. Dima directorul conservatorului din Cluj, pe dd. deputați sinodali Dr. Grozda și Dr. Dan.

Pâr. director Dr. Botiș citește actul P. S. Sale părintelui Episcop Ioan care din cauzele spuse mai sus nu poate participa în mod activ la serbarea institutului, cu sufletul este însă între noi și împărtășește binecuvântarea Arhierescă asupra noastră.

Iată actul P. S. Sale pâr. Episcop:

Mult Onor. Dom.

*Dr. Teodor Botiș, directorul Institutului Teologic
Arad.*

Am primit și eu cu mulțumire învitate la aniversarea centenară a Institutului nostru Teologic și în stări normale aș fi dat cu bucurie urmare acestei învități.

Dupăce însă morbul de inimă în care sufăr de peste 4 luni, nu-mi permită să urc treptele, rămân cu deosebit regret cu ființa mea personală acasă și merg la voi numai cu Duhul, cu care ca arhieru mulțumesc Onor. Direcțiuni pentru aranjarea acestei festi-

viță precum și tuturor oaspeților, cari din apropiere și din depărtare au căutat să se bucure și să se veselească cu noi de bucuria rară a acestui eveniment în speranța și în convingerea, că acest Institut și în viitor va urma misiunea lui sfântă de a da bisericii și neamului nostru românesc conducători destoinici pentru chemarea lor sfântă.

Darul Domnului nostru Isus Hristos și Dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărțirea Sf. Duh, să fie cu voi cu toți.

Arad, 10/23 Iunie 1923.

Ioan A. Bapp m. p.
Episcop.

După cetirea acestei hârtii d. director do-rește însănătoșare grabnică P. S. Sale și regretă mult că n'avem plăcerea să-l vedem în mijlocul nostru. Publicul ovaționează îndelung. Apoi d. Botiș rostește următorul discurs înălțător.

Domnule Inspector general!
Doamnelor și Domnilor!

Institutul teologic din Arad își sărbăzuează azi centenarul. Incontestabil e un eveniment rar în viața culturală a bisericii și dieceziei noastre; o zi de sărbătoare, în care sufletul cucernic și înțelegător cu lege puternice tradiții și stă sub impresiunea plăcută a vremurilor idealiste din trecut.

Evenimentele își au însă logica lor și curg unele din altele. Astfel și înființarea institutului nostru teologic e efectul luptelor îndărgite, ce-le purtară strămoșii noștri cu atâta demnitate; iar desvoltarea și înflorirea lui e rezultatul străduințelor noastre neconvenite spre desăvârșire prin credință creștină și cultură națională. Fericți suntem noi, generația de azi, că putem sărbăzui centenarul acestui așezământ de cultură creștinească și națională în epoca cea mai fericită și mai înălțătoare din viața neamului românesc. Ca să putem însă gusta aceste clipe de bucurie și mândrie, să ne aducem aminte de amarul vremurilor de urgie, de suferințele din trecut, căci pe aceste ca puzte temelii etice se razimă prezentul și viitorul nostru. Prin ele ne-am răscumpărat dreptul la cultură și libertate națională.

Legea fundamentală a Ungariei feudale, falmoșul „Tripartitum“ al lui Werbőczy din anul 1514, despoaie poporul de rând de toate drepturile ome-nești și cetățenești. Sentința: „Rusticus praeter mercedem laboris nihil habet“, osindi poporul nostru, aproape în totalitate sa, la o veșnică robie sufletească și trupească „Uniunea celor națiuni“ din Ardeal scoate poporul român din cadrele vieții de stat. Otrava propagandei calvine ne atacă sufletul; iar legile faurite

de boierimea calvină, fanatică și intolerantă, eternizate în vestitele „Aprobatae și Compilatae“, ținteau la desființarea și estirparea poporului și a bisericii românești în leagănul obârșiei sale. Jertfa acestor goane sunt metropoliții Ilie Ioreste și Sava Brancovici.

Starea de umilire și decadentă, în care se afla organizația noastră bisericească din Ardeal și Ungaria la finea veacului al 17-lea, se agravă prin succesul propagandei latine, ce urmă celei calvine, de a atrage pe metropolitul Atanasie la unire cu biserice Romei. Cine nu înțelege azi scopurile politice ale acestei uniri? Luptele religioase și persecuțiunile ce se deslănțuiră în urma acestei schisme, sporiră suferințele și nedreptățile îngrămădite în cursul veacurilor asupra capului nostru.

Poporul din principatul Transilvaniei, rămas credincios bisericii sale străbune, ajunse o turmă fără păstori, pradă unui proselitism fără scrupul și lipsit de iubirea evanghelică a deaproapelui. Românii din Bănat și Crișana cad sub stăpânirea ierarhiei sârbești, care profită de această stăpânire în scopul desnaționalizării noastre. Ori cât de mari ar fi meritele acestei ierarhii pentru conservarea ortodoxiei în ținuturile ei periclitare, intoleranța și exclusivismul ei național fu pricina multor nedreptăți și plânsori, de cari se știu folosi propaganda pentru unire, care prinde rădăcini și în acesta părți ale teritorului nostru etnic.

Într-o asemenea situație desperată se găsea neamul românesc și legea lui românească din fostul regat al Ungariei, când porni curentul de cultură și idei al veacului al 18-lea, cari pregătiră marile prefaceri politice sociale și economice dela sfârșitul acestui veac. După atâtea veacuri de întunec și robie trupească și sufletească se ivesc și pentru oropsitul neam românesc din împărăția apusă a Habsburgilor, zorile luminei și ale culturii naționale și prin ea ale emancipării sale bisericești și politice.

Era imposibil, ca în marea evoluție, ce se petrece în viața popoarelor din Europa în epoca absolutismului luminat, să nu se manifesteze și'n mijlocul poporului român dorinți, tendințe și fapte hotărtoare pentru soarta lui viitoare. Era imposibil, ca forțele lui încătușate să nu ceară viață, să nu reacționeze contra nedreptăților și asupritorilor săi, să nu încerce a-și ușora jugul, ce-l purta de veacuri.

Revoluția țaranului Horia, lupta îndărgită pentru emanciparea noastră de sub stăpânirea ierarhiei sârbești, purtată de Paul Iorgoviciu, Dimitrie Țichindeal și Moise Nicoară, activitatea celor 3 lucafări din Blaj pe terenul istoriografiei naționale pentru apărarea continuității esistenței noastre pe pământul nostru strămoșese, „Supplex libellus Valachorum“, prin care cei din vlădici ai bisericilor românești, pretind drepturi politice și naționale pentru poporul românesc din Ardeal, sunt tot atâtea mișcări și manifestări po-

litice, culturale și sociale, cari constituie epoca renașterii noastre.

Contribuții culturale de importanță la aceasta epoca, succese de o valoare netrecătoare ale nizuinelor și luptelor felițiilor noștri înaintași pentru libertate națională și bisericească, au fost și întemeierea celor două focare de cultură românească în Arad, a preparandiei la anul 1812 și a teologiei în 1822.

Împăratul Iosif al II-lea cunoscă în cele trei călătorii, ce le făcu prin Ardeal, starea însuportabilă, numită de el rușinea veacului, în care se afla poporul românesc din împărăția sa sub raport economic, bisericesc și cultural. Stând acest domnitor la înălțimea ideilor umanitare ale timpului său se ocupă de soarta poporului de rând și consideră creșterea și a tineretului român ca una dintre cele mai importante și urgente afaceri de stat. Ca să se poată însă rezolvi problema educației populare se cere să fie investiți cu lumină și cultură cei doi factori principali ai educației: preotul și învățătorul. Cursurile de câteva luni, ce se înființară în centrele episcopoești și la unele mănăstiri din Bănat în jumătatea a doua a secolului al 18-lea pentru pregătirea candidaților de preoți, nu puteau forma un cler, care să stea la înălțimea vremurilor și să poată satisface cerințelor înmulțite ale vieții pastorale. Era nevoie de școli sistematice, care să crească oameni de profesiune, cu o cultură și educația corespunzătoare chemării lor viitoare.

Negocierile, ce se începură la anul 1785 între curtea din Viena și metropolia din Carloveț pentru înființarea unui „Seminar general” în Timișoara, mai apoi în mănăstirea Ghergheteg, se terminară abia la anul 1821, când Coroana aderă la planul ierarhiei sârbești de a se înființa în loc de un seminar general — academie teologică — școli clericale sau institute teologice diecezane, în Arad Timișoara și Vârșeț. Școala clericală din Timișoara nu luă ființă în lipsă de fonduri.

Episcopul Pacrațului, Iosif Putnic, administratorul diecesii văduvite a Aradului, aduce la cunoștința obștei credincioase hotărîrea preînaltă prin circularul din 20 Octomvrie 1822, anunțând, că noul așezământ de cultură se va deschide la 1 Decemvrie 1822.

De profesori sunt instituiți cei mai învățați clerici ai diecesii: protopopul Peștesului, Gavril Raț și Gavril Giulani, preot în Curticiu.

Vestea, că în Arad se va deschide o școala pentru creșterea clerului românesc umplu de bucurie clerul și poporul românesc. Se înființă acest institut de cultură teologică într'un timp, când propaganda pentru unire amenința tot mai mult. Un cler înzestrat cu cultură teologică e mai conștient de clemarea sa și dispune de arme mai puternice pentru apărarea turmei sale.

Din lupta de întrigi, ce se țesură contra noului

așezământ de cultură românească, a eșit totdeauna biruitor, pentru că temeliile esistenței și ideile, cari l'au condus în activitatea sa, au fost dreptatea și adevărul.

Prin cele 2 școli românești — preparandia și teologia — Aradul deveni în primele decenii ale veacului trecut un centru cultural românesc și'n urma puternicii și sănătoasei conștiinți naționale ce-o răspândiră aceste focare de lumină în intelectuali și masele largi ale poporului, la începutul veacului nostru și centrul politic al luptelor pentru libertate și unitate noastră națională.

Luptele pentru emanciparea națională s'au dat la început pe teren bisericesc. Ținta lor a fost a lua în stăpânire diecesele, cu majoritate românească, a Aradului, Timișorii și a Vârșețului și peste tot a elibera biserica ortodoxă românească de sub iurisdicțiunea ierarhiei sârbești — a creia biserica națională a poporului românesc din Ungaria și Transilvania.

Jertfa acestor lupte a fost Moise Nicoară, marele apostol al libertății noastre naționale bisericești, iar rezultatul lor, că după moartea episcopului, sârb de naționalitate, Pavel Avacumoviciu, întâmplată la anul 1815, dieceza Aradului, văduvită timp de 14 ani primii de mire, la 1829, pe primul ei episcop român, Nestor Ioanoviciu, al cărui urmaș e Gherasim Raț, profesorul acestui institut.

Succesorul acestuia, Procopie Ivacicoviciu, sprijini întru toate mare operă a lui Șaguna de a reinființa vechea noastră metropolie, independență de patriarhia sârbească din Carloveț și a o înzestra cu autonomie și organizație democratică. Asociațiunea națională din Arad pentru cultura poporului român, înființată la anul 1862, s'a susținut și înflorit pe vremuri cu concursul acestor școli, a profesorilor și elevilor lor.

Societatea de lectură a teologilor români din Arad, ce-și luă începutul la 1867 scrie înini de glorie în vieța culturală a Românilor dincoace de Carpați și duce faima nobilă a institutului teologic din Arad în toate ținuturile locuite de Români.

Prin scoaterea, la anul 1869, a revistei „Speranța” — prima foaie literară bisericească a Românilor din fostul regat al Ungariei, apreciată de Barițiu și Șaguna — din partea tinerilor teologi, însufleți de ideile timpului, elevii institutului nostru pun bazele ziaristicii române din Arad.

În luptele politice date pentru desrobirea noastră națională, profesorii și elevii crescuți în această școală și au avut partea lor de glorie. Tot ce s'a putut realiza în Ardeal între împrejurări grele, pe teren cultural, politic, social și economic cu concursul preoțimei s'a făcut și fără dânsa nimic nu s'a făcut, ce s'a făcut.

Fost-a un om trimis dela Dumnezeu și numele lui Ioan. La anul 1875, când acest vrednic arhieru ocupă scaunul episcopesc al Aradului, află cele două

așezăminte culturale ale diecezii, într'o stare de tot tristă, vrednică de compătimire. Școala normală se adăpostea într'un local ce ajunsese pieatră de sminteală în ochii vecinilor, scund și întunecat, cuib de boale, iar institutului teologic îi lipsea cu desăvârșire locul necesar. Școala se muta dintr'un loc într'altul. Studenții erau împrăștiați prin oraș, trăind într'un mediu social necorespunzător chemărilor lor viitoare.

Episcopul Ioan Mețianu apelă la dărnicia credincioșilor săi. Ideia bisericii naționale și dorul de carte, lumină și cultură națională trăzi simțul de jertfă. Din ofrande și împrumuturi din fondurile diecezane se clădi la anul 1876 edificiul din dreapta bisericii catedrale.

În acest local mai corespunzător, în comparație cu trecutul, cerințelor școlare și igienice se adăpostiră cu începerea anului școlar 1876—77 ambele institute, îmbinate de atunci până azi într'un institut pedagogic-teologic diecezan. De aici înaintea viitorii preoți și învățători, crescând sub același acoperământ, în aceeași direcțiune religioasă și națională, se obișnuiau din tinerețe, de pe băncile școlii la o conlucrare armonică în viață. Pentru formarea viitorilor preoți, cu îndatori culturale și sociale mai înalte, decât cei din bătrâni, nu mai era însă suficientă o instrucție teoretică de școală, ci se cerea și o educație seminarială și întreținere mai igienică.

Prin hărnicia și zelul episcopului Mețianu și împreună lucrare a turmei sale credincioase se rezolvă și această problemă. Se împlini o veche dorință și se realizează un vis al fericiților noștri înaintași.

Biserica națională și autonomă trezită la nouă viață prin zidirea palatului seminarial la anul 1885 se achită într'un mod vrednic de admirat de rolul, ce-are în viața culturală a neamului românesc. Episcopul Ioan Mețianu și generația, cu înalt spirit de jertfă, ce ascultă glasul de chemare al bunului păstor își ridică un monument neperitor și se făcu pildă vie, demnă de recunoștința posterității.

Institutul nostru a avut în primul 4 ani al existenței sale un curs de doi ani. Din 1826 cursul e de 3 ani. Imprejurările grele economice, în cari trăim și marea lipsă de preoți, ce se simte pretutindeni în cuprinsul țării, e pricina pentru care n'am ridicat și noi cursurile noastre la 4 ani. Nădăjdum însă că unificarea bisericească și reforma învățământul teologic, ce se lucrează, va fi și pentru institutul nostru începutul unei epoci de prosperare și înflorire. Condițiile noiei epoci sunt date în puternicele lui tradiții, în trebuințele spirituale și culturale ale bisericii noastre naționale și marile interese ale statului român.

A crescut acest institut în cursul existenței sale de 100 ani 2212 preoți, toți atâția apostoli ai legii și limbii noastre românești, întemeietori de familii intelectuale. Cu drept cuvânt și fără exagerare se poate afirma, că majoritatea intelectualilor români de dincoace de Carpați își are obirșia în preoțimea

noastră. În casele acestor cucernici slujitori ai altarului, și mucenici ai vremurilor de urgie s'a păstra și cultivat sufletul neamului.

În aceste momente de înălțare sufletească, când institutul nostru teologic își sârbează aniversarea existenței sale de un veac, gândul meu smerit se îndreaptă spre voi, vlădici, dascăli și elevi, cari prin jertfele, devotamentul și munca noastră ați susținut și ați contribuit la gloria lui din neam în neam și binecuvintează memoria voastră. Cu evlavie mă închin vouă, cari ați ținut aprinse candelile credințelor și nădejdelor noastre. Aș dori să se restorne pietrele și să se împrăștie gliile de pe mormintele voastre ca să auziți glasul nostru de bucurie, care Vă vestește marea minune, că idealul nostru național, ce l-ați purtat în sufletele voastre s'a realizat, că România-Mare nu e un vis, ci realitate, că osămintele voastre trudite așteaptă învierea cea de obște în pământul desrobot de M. Sa gloriosul nostru domnitor *Ferdinand I*, încoronat de rege al tuturor Românilor în Alba-Iulia, cetatea gloriei și al suferințelor noastre.

Dumnezeul părinților noștri ne-a ocrotit în trecut și ne va conduce și păzi și'n viitor. Cătră Tine, părinte al luminilor, să înalță și acum glasul minții și al inimei noastre. Ia sub scutul Tău atot puternic această școală, care vestește evanghelia adevărului și iubirea de neam, și'n veacurile, ce vor urma. Fă ca ea să înflorească spre mărirea numelui Tău, spre binele scumpei noastre patrii și fericirea neamului nostru românesc. Dă ascultare rugăciunii noastre umilite, ca acest institut „semper salvum permaneat“.

În numele P. S. Sale pâr. Episcop și Vener. Consistor vorbește pâr. ref. M. Păcățian, care spune că institutul teologic din Arad s'a născut din trebuințele culturale și morale ale poporului român. Cu pioasă recunoștință ne închinăm umbrelor mărețe, cari conduse de o inspirație divină, au dat neamului nostru peste două mii de preoți, ostași ai mântuitorului Hristos. Dorește institutului viață lungă încununată cu o activitate rodnică și folositoare.

În numele Ministeriului cultelor rostește următorul discurs de-o concepție adâncă d. inspector general Dr. M. Ienciu.

Ca reprezentant al Ministeriului de Culte, am venit la această frumoasă sărbătoare, dintr'un sentiment de datorie creștinească și românească: să ridic smerită rugăciune de mulțumire Părintelui ceresc, care în vremuri de restriște a trimis des încercatului nostru neam bărbați luminați și inimoși ca întemeietorii acestui institut teologic; să închin în rândul al II-lea omagiul meu de recunoștință și admirație acelor suflete mari ortodoxe și române, cari ș'au făcut apostolatul lor la aceste catedre și să aduc același omagiu și mulților mucenici fără nume, cari au fost preoții români eșiți din acest seminar și cari cu su-

ferințele lor au oțelit conștiința noastră națională și prin jertfele lor au ridicat la rangul de virtute creștină și au dus astfel cu ajutorul sfintei cruci la biruință idealul nostru milenar: întregirea neamului românesc.

În ochii noștri „Institutul Teologic” nu este numai un focar de cultură generală și profesională, unde se dezvoltă armonic și în vederea unui ideal ortodox, facultățile intelectuale ale elevilor sau numai un centru de educație creștină pentru formarea caracterelor din ce în ce mai rare și tot mai necesare omenirii, Institutul Teologic este un templu al umanității. Religia ortodoxă este universală. Punând în centrul învățării și al vieții sale personalitatea lui Hristos, a creat în lumea sclaviei de atunci cultul personalității, azi cel mai prețios bun comun al omenirii. A ridicat personalitatea individuală, atunci nesocotită, azi sacrosanctă, la rangul de ideal creștinesc, proclamând egalitatea tuturor ca frați întrelătați și ca fii ai aceluiaș părinte atotputernic.

A dat omenirii singura lege vecinică a unirii tuturor: legea iubirii aproapelui. Toate sistemele filozofice cu etica lor subiectivă s'au obiectivă, ambele atât de diferite dar cu egală pretențiozitate de a reprezenta fiecare singură și exclusiv adevărul, toate sistemele filozofice au pus la baza eticei lor rezultatele științelor cu ipoteza luptei pentru existență, dreptul celui mai tare asupra celui mai puțin înarmat pentru luptă; cu motivele de plăcere și interes ale acțiunilor omenești cu un cuvânt cel mai feroce egoism care în loc să închege din ce în ce mai mult într'un tot armonios omenirea, a fărâmițat-o în grupuri de interese, cari în sectarismul lor exclusivist se combat pe moarte și pe viață și nu vor găsi niciodată drumul către umanitate, avându-și fiecare grup idealul său îngust și dorința de a stăpâni pe celelalte și morala sa proprie, pentru realizarea careia nu se cruță nici individ nici familie, nici națiune, nici omenire. Cine-și poate da un ideal comun regilor puternici și cerșetorilor, geniului și analfabetului, capitalului și muncii, bolnavului și jomniseur-ului, dacă nu Hristos ?

Acest adevăr îl recunosc și învățații, savanții adevărați. Așa zice Pascal: „Cine n'a intrat în nici un raport cu divinitate, cui nu i-s'a deschis perspectivă de viață mai înaltă în Hristos, acela nu poate să cunoască și nici nu poate să suporte realitățile lumii acesteia. El trebuie să o înfrumșetească să o ascundă în parte, să-și facă sie-și și altora iluzii ca să poată trece peste mizeriile omenirii suferinde, pe care nu le poate vindeca.

Deaceea, adresându-mă vouă, viitori conducători ai neamului meu vă zic: Coboriți pe Hristos în sufletul fiecăruia dintre voi, dați-ne caractere cât mai curate, cât mai puternice și duceți cât mai multă cultură la sate, dacă nu vreți ca frumoasa noastră

patrie să devină o țară de pușcării și de spitaluri. Și fiindcă nu puteți servi omenirea mai bine altfel, de cât în limitele mai înguste ale neamului pe care Dumnezeu le-a pus întru a sa înțelepciune, vă rog să respectați tradițiile fiecărui neam.

Și Kidd, sociologul american, recunoaște că religia îndeplinește indispensabila funcție socială de a îndemna pe om la sacrificiu, ceea ce rațiunii filozofice i-se pare deadreptul absurd. Studiați și iubiți tradițiile noastre; căci prin tradiție vorbește generațiilor de azi înțelepciunea veacurilor trecute, vorbesc eroii și martirii gândirii și simțirii românești. (Brâncoveanu, Mihaiu Viteazu, Moise Nicoară, Șaguna). Vorbește iubirea părinților noștri, vorbesc suferințele lor, această școală clasică de purificare morală și de înălțare a neamului; vorbește cu un cuvânt conștiința neamului parte integrantă din însăș conștiința omenirii.

Pentru cultul acestei tradiții dl. Ministru Banu a creat întru amintirea acestui centenar un premiu, dând institutului teologic fondul necesar, din interesele căruia să se premieze cu cel puțin 500 Lei în fiecare an cea mai bună lucrare din Istoria bisericii naționale. Constatând cu bucurie și vie satisfacție prezența tuturor cultelor și autorităților la acest praznic secular al culturii românești, doresc institutului teologic multe secole de muncă și glorie înainte, pentru preamărirea lui Dumnezeu și a neamului fericitare !

Asociația clerului ortodox „Andrei Șaguna” este reprezentată prin preotul Dr. Felea, care rostește aceste cuvinte avântate:

În numele Asociației Clerului Ortodox „Andrei Șaguna” din întreaga Mitropolia Ardealului, ca delegat al ei am deosebita onoare să prezint omagiile acestei tinere instituții, înființată prin stăruința unor clerici luminați în frunte cu I. P. Sf. Sa Mitropolitul Ardealului, înaintea Corpului profesorilor dela Institutul Teologic, care azi își sârbează întâiul Centenar dela înființarea sa.

Munca întâiului Centenar a fost o muncă titanică! Provedința divină s'a îngrijit însă ca începutul modest, inițiat acum o sută ani, să fie sărbătorit astăzi cu un fast deosebit și în conformitate cu cerințele de azi a Națiunilor culte.

Omagiu de recunoștință aduce azi Asociația Clerului Ortodox din întreaga Mitropolia acelor bărbați și clerici valoroși, cari formează pietrele fundamentale ale acestui Institut Cultural.

Deși — din cauza vitregiei vremurilor — puterea lor era „subțirică”, după cum se plângea odinioară fericitul Episcop Moga, ei erau mucenici și erau eroi, cari și-au dat sufletul lor pentru un ideal.

Firul idealului preoțimei române tors odinioară de fericții propovăduitori ai catedrelor acestui înalt Institut de cultură preoțească, se țese azi de urmașii lor vrednici și se va țese în al *II-lea centenar de*

strălucire spre lauda și preamărirea lui Dumnezeu, spre fericirea sufletească a Bisericii vii, precum și spre Înălțarea Neamului românesc.

Orașul Arad este reprezentat prin conzilierul Popa care promite că nizuințele institutului teologii vor fi totdeauna bine apreciate de conducătorii orașului nostru.

Vorbește frumos delegatul ministeriului de instrucție Iosif Popovici. — Asociația învățătorilor din județ, aduce salutul ei prin înv. Cristea.

D. Popovici vorbește în numele învățătorilor din orașul Arad și spune că are convingerea neclintită că părghia în jurul căreia trebuie să se învârtă viața poporului nostru sunt cei doi factori ce aduc lumină în mijlocul acestui popor: preotul și învățătorul cari trebuie să lucre braț la braț.

Publicul asistent vorbește prin rostul deputatului sinodal Dr. Dan, care glorifică trecutul acestei școli și din suflet curat îi dorște: vivat, crescet, floreat.

La sfârșit în cuvinte concise și bine simțite păr. director Dr. Botiș, aduci mulțumiri proriei divine că ne-a ajutat să ajungem aceste momente, și aduce calde mulțumiri publicului ce ne-a onorat cu prezența sa.

*

Seara la oarele 5 a urmat concertul dat de corul teologilor sub conducerea maestrului A. Lipovan. Piese de diferiți autori au fost executate cu o precizie rară. Au și fost răsplătiți cu aplauze puternice. La dorința publicului corul a cântat și alte bucăți. Acompaniamentul la pian a fost susținut cu multă artă de dsoara Livia Cornea.

Dizertația stud. în teologie Gh. Ținica, lucrată cu pricepere au fost aplaudată călduros.

Au urmat frumoasa piesă „Năpasta” de Caragiale în care s’au achitat bine de rolurile jucate cu deosebire eleva C. Șiclovan și studenții teologi Em. Georgescu și V. Druhora.

Fără îndoială că marele merit pentru reușita acestor serbări îi revine prof. de cântări A. Lipovan, care a condus concertul cu multă iscusință și dragoste pentru-ce publicul îl apreciază cu simpatie.

Astfel a luat sfârșit acesta sărbătoare aducătoare de puteri noi tuturor cari și-au plecat genunchiul naintea acestui institut, susținut de vrednicia bisericeii ortodoxe din dieceza Aradului.

Din Istoria Diecezei Aradului.

Contribuțiuni nouă 1815—1829.

(Continuarea în Nr. 22.)

Despre *Ioan Püspöky* de repetate ori s’a făcut vorbă în studiul de față. Puține mai avem de adaus despre rostul lui în viața publică culturală-socială a Românilor din prin vremea aceea.

Püspöky a fost din Orade de obârșie și era nemeș; de profesiune avocat și încă foarte iscusit avocat.

În 1811 avocatul Constantinovici a fost numit director districtual al învățământului. Nu a primit slujba. A preferit să fie vechil al moșiei Ion Nacu din Comloș (județul Torontal). În locul lui apoi fu instituit Püspöky. Ca director a ostenit nespuse de mult, având la început subordonate 416 școale, pe cari le a înmulțit și îmbunătățit. A răposat în 13 iulie 1837. Voiă — ajutat și de alții — să aducă preparandia din Arad la Orade, ori de nu se poate, apoi să se înființeze în Orade o a doua școală pedagogică. Contra strămutării s’a luptat, mai cu energie Nicoara!

În locul lui Püspöky la Orade, a venit Dimitrie Constantini, profesor și senior al preparandiei din Arad.

Director al preparandiei din Arad era Sava Arsici, primarul (conzulul) Aradului. Arsici nu era pedagog. Conferența profesorală în 13 dec. 1824, prin un memoriu bine argumentat, cere insistent, să fie numit de director al institutului Ioan Püspöky „bărbat meritos pe teremul cultural”, ori că altul din cei doi profesori: Constantini și Loga.

Püspöky după terminarea examenelor de fine de an, în 13 sept. 1825, era prezent însoțit și de alții, în Arad la „o ședință literară mixtă”, în care se desbătea: starea școalelor normale, salariarea profesorilor, cine să urmeze în inspectoratul lui Nestorovici, care răposase. Püspöky, și cu el și Mihuț, declară, că ei fiind mai tineri alătura de un Luca Kengyelatz, nu pot reflecta!

Urmas lui Nestorovici a fost instituit Nicolae Temesváry, concepist și secretar la conziliul locotenent reg. unguresc din Buda. Temesváry era departe de hărnicia și talentele lui Nestorovici. Cei 15 ani, cât a fost inspector, niciodată nu a venit la Arad. Pare că Temesváry a fost un român bun, de naștere bănățan!

Răportându-i-se despre decesul lui Püspöky, în rescriptul său din 26 aug. 1837 nr.

216, Temesváry zice unele ca acestea despre Püspöky: „*Atlet al sfintei biserice neunite*“, iară părintele protopop dr. Botiș, în monografia școalelor, deslăudată aici, așa îl caracterizează:⁸⁶⁾ „A fost un bărbat distins al neamului nostru, promovând cu zel interesele lui culturale și jertfind pentru cauzele naționale bisericești. *Ortodox înflăcărat*. Pentru dragostea sa față de biserică străbună și bărbăția cu care apără ortodoxismul amenințat prin propaganda uniților,⁸⁷⁾ inspectorul Temesváry îl numește: „atlet al sf. biserici neunite“⁸⁸⁾.)

Hârtiele contimporane fixază doi Ioani Püspöki. Unul Ioan Püspöki senior și altul Ioan Püspöki iunior!

Aș crede, că *Ioan Püspöki senior* e directorul școlar. Despre el se face prima dată pomenire în 12 iulie 1784, când cu un alt soț e în Viena și prezintă în persoană împăratului Iosif II o cerere, pentru de a zidi biserică în Orade⁸⁹⁾ (catedrala de azi, biserică cu luna). Tot el stăruie în 1816, ca să se vinză două case ale bisericii, din strada Peșii, testate bisericii de Eva Săcădati și Petru Ursan, lui Vasile Papp cu 4500 fl. Cumpărătorul pe deasupra va mai da capelanelui parohial, locuință liberă în curs de doi ani și 21 de cubule grâu, pe sama sf. biserici. Vinderea realităților o motivează cu lipsa de a aduna acoperire pentru înstruirea internă a bisericii.⁹⁰⁾

El a fost unul dintre cei mai mari dăruitori ai enoiei bisericești din Orade⁹¹⁾. El a intervenit la vlădica din Arad Pavel Avacumovici, ca să ordoneze cu datul 26 Iunie 1811, crearea unui comitet parohial, în fruntea căruia a fost pus ca episcop primar⁹²⁾.

Preste opt ani, în 1819 adevă, nu mai e învrednicit cu onorul de curator primar, ci e numai simplu membru al acestui colegiu⁹³⁾.

Iară privitor de *Ioan Püspöki iunior*,

⁸⁶⁾ Botiș o. c. 61 nota 4. Zisa lui Eminescu Sat. I „In vr'o notă prizărită“.

⁸⁷⁾ Am văzut, că Vulcan eppl-Orăzii în 1835 făcea vizite canonice în județul Arad, cu scop de propagandă.

⁸⁸⁾ Botiș: 48; 49; 61; 384. Radu 273—4. Ioanovicu 183; 256. Nicolau Fîru în rev „Legea Românească“ Oradea-mare 1922 nr. 34. Dr. Petru Pișoș „Suplement la istoria pedagogiei“ Arad 1912 pg. 28. „Foaia Diecezană“ Caransebeș 1923 nr. 3 și 4. Iuliu Vuia Fragmente din ist. pedag. conf. gr. or. rom. din Arad, Panciova 1887 pg. 11; 14; 13; 39. Anuar 1912 pg. 145; 146.

⁸⁹⁾ Nicolau Fîru Date și docum. cu privire la istoricul bisericii gr. or. rom. din Oradea-mare, Arad 1909 pg. 13 și 57—8.

⁹⁰⁾ Idem ibidem 21—2.

⁹¹⁾ 27.

⁹²⁾ 28; 29.

⁹³⁾ Idem ibidem 30.

(văr ori fiu celui dintâi) ni s'a transmis, că și acesta era avocat de carieră, nobil de origină și judecător la curtea de apel, — la tabla comitatului Bihor — pe la anii 1823. E neobosit întru aranjarea festivalului desfășurat cu ocazia târnosirii catedralei din Oradea, la 11 iunie 1832, săvârșită de episcopul Maxim (Mihai) Manuilovici al Vârșăului: „...precum și a văduvitei de Dumnezeu scutitei Eparhii al Aradului, actualnicului administrator...“⁹⁴⁾

La târnosire au participat și protopresbiterii bănățeni din Oravița și Caransebeș (vestitul Ioan Tomiçi, ruda lui Paul Iorgovici). A venit și vlădica unit Samoil Vulcan, cu capitolul și cu ceilalți clerici din gremiu. Au luat parte cu toții și la banchetul luculic, dat de comunitatea ortodoxă, deși uniții s'au fost luptat până în pânzele albe, ca să împedecă durarea bisericeii, ori barem să se zidească fără turn, fără clopote și fără întrare din spre stradă publică, și asta în un timp, când prohibițiunile aceste neumane și anticreștine erau deja redicate prin edictul de toleranță al înțeleptului Iosif al II-lea!

Pe lângă cele zise despre contele Iosif Erdödy, cancelar, mai avem de spus, că împăratul Francisc I. în o scrisoare a sa din 31 martie 1810, ce i-a adresat, stabilește salariul anual și paușalele de birou și călătorie ale inspectorului Stefan Uroș Nestorovici.⁹⁵⁾

Nicoara în o epistolă din octombrie 1815 adresată lui Vulcan spune, că *Ambrosiu* ar face bine să-i mai scrie scrisori, subscrise de cei cari se roagă de el și de nameznicul Popovici-Sârbu, ca ei să ceară dela Înălțatul Împărat episcop român.⁹⁶⁾

Nu știu cine e acest „Ambrosiu“, destul și bine că de el pomenește și Vulcan în o scrisoare trimisă lui Tichindeal prin april—mai 1816, în care spune, că la „*Ambrosiu*“ și altora li-a spus să nu meargă lui sinodul sârbesc.

Nicoara, pe timpul petrecerii sale în Viena, purta viuă corespondență cu profesorii preparandiei. Se află la Orade în biblioteca diec. unite o epistolă mai lungă, din 8 aprilie 1816, scrisă latinește și trimisă la Viena lui Nicoară de cătră profesorii Loga și Mihuj. Epistola din vorbă e iscălită și de *Ioan Vank*, jurat cancelist al comitatului Aradului.⁹⁷⁾

Nu avem nici o cunoștință până acum de

⁹⁴⁾ Andrei Horváth în „Biserica și Școala“ Arad 1901 pg. 124, Fîru l. c. 25.

⁹⁵⁾ Ioanovicu 243 și 260. Radu 335. Botiș 15.

⁹⁶⁾ Sinodul care avea să se țină în iulie pentru alegere de episcop la Arad. Radu 274, Ioanovicu 242.

⁹⁷⁾ Radu 277.

acest bărbat, luptător pentru desrobirea bisericei! Tot așa nu știm ceva, mai deaproape nici despre *Salaf*, despre care scrie Nicoară lui Vulcan, în octombrie 1815, că și l'a ales agent în Viena, cu ajutorul căruia sperează să facă toate cele de lipsă.⁹⁸⁾

Mai avea cauza română un bun sprijin și în bătrânul director al gimnaziului din Arad, călugărul catolic *Alois Mandik*. El avu mandat să introducă în 1813 pe Ioan Fritz, ca profesor de limba germană, la preparandia din Arad.⁹⁹⁾

El a dat în vara anului 1825, împreună cu mai multe comunități parohiale române ortod. și cu primăriile unor orașe românești, atestate despre chemarea culturală a preparandiei din Arad și ca să nu fie contopită preparandia în noul institut teologic, ce se înființase de nou (1822) în Arad¹⁰⁰⁾.

Mandik — avea 40 ani de profesură — scrisese în 13 febr. 1816 împăratului, cerând ca: să se pună episcop român la Arad, să se deie Românilor profesori și directori români, să se emancipeze școala și biserica de sub sârbi. Ei nu caută cultivarea Românilor, ci îi șicanează și împedecă de a-se cultiva.

Face împăratului 11 propunerii pentru zădărnicierea intrigilor „răuvoitorilor Sârbi”.¹⁰¹⁾

Cancelaria aulică le pune însă „ad acta”, pentru că referitor la cele mai multe din aceste propunerii, sau făcut deja pașii trebuitori, în urma cererilor chiar a Românilor înșiși; iar restul e deocamdată irealizabil.¹⁰²⁾

Mai sunt unele persoane, cari vin în atingere cu chestia ce o examinăm, dar despre ele se poate vorbi mai potrivit în capitolul următor, cu care au un nex mai strâns!

*

Mai nainte de a începe acest capitol, e cu cale să spunem, că arhiepiscopul și mitropolitul sârbesc din Carloveț Ștefan Stratimirovici (1790—1837) a avut mare trecere la împăratul și la toți cei mari, din timpul lung cât a stat (47 de ani) în fruntea bisericii și a neamului sârbesc, „popor rășboinic”, (kriegsgewohntes Volk)¹⁰³⁾.

⁹⁸⁾ Radu 274.

⁹⁹⁾ Botiș 152. Anuar 1912 pg. 66.

¹⁰⁰⁾ Botiș 53. nota.

În octombrie ori noemvrie 1815, Nicoara scrie, din Viena, lui Vulcan, că se va face seminar teologic în Arad. E teamă, însă să nu fie pus în mândstirea Bezdinului. Nestorovicu militează pentru Bezdin, ca să fie atârnat de episcopia sârăoă din Timișoara. Raau 276.

¹⁰¹⁾ Ioanovicu 191.

¹⁰²⁾ Ioanovicu 241.

¹⁰³⁾ și ¹⁰⁴⁾ Dr. I. H. Schwicker „Politische Geschichte der Serben in Ungarn“ Budapest 1880 pg. 51—2 și 362—3; și 27.

Sărbii erau pruncii desmerdați a împărăției austriece și ai Habsburgilor perfizi, lăcomși și fricoși; sârbilor li-se zicea și „patrimoniul casei Austriece”.¹⁰⁴⁾

Că totuș împăratul Francisc a nesocotit voia unui Stratimirovici, privitor de românizarea bisericii și școalei românilor ungureni, este de a se explica în împrejurările acum radical schimbate.

Lumea politică era sub presiunea rezultatelor revoluțiunii franceze, a așezămintelor păcii de Viena (1805); pelângă acestea episcopii: *Vulcan și Bob, binevăzuți și ei la curte, dar mai vârtos la guvernul unguresc, stărueau cu ultima energie a se slobozi România ortodoxă din obezile ortodoxiei sârbești*; de vremece **biserica sârbească, de odinioară a fost mai mult un așezământ etnic, politic, decât o societate religioasă.**¹⁰⁵⁾ Mântuită odată România de aspirațiunile politice și culturale sârbești, dânsa e deja pe jumătate câștigată pentru intențiunile Casei împărătești și pentru cauza catolicilor. Așa raționau, amăgindu-se pe sine și pe alții, episcopii români uniți.

Stratimirovici, stăpân deplin pe cultura vremii sale, nu s'a desinteresat nici de istoria și literatura credincioșilor săi Români, pe cari îi ura din tot sufletul său.¹⁰⁶⁾ Ura aceasta nu o ascundea, ori că nu putea totdeauna să o ascunză! Drept aceea deputații români în o jalbă din 24 oct. 1849, trimisă guvernului din Viena, îl arată ca pe un: „prigonitor notoric al Românilor, cum el însuși obișnuise a se pronunța, că *nu-i nimic mai nesuferibil, (verhasster) ca limba românească.*”¹⁰⁷⁾

Cu toate astea, providențialul Șaguna, abia termină studiile teologice în Vârșeți și Stratimirovici se și grăbi a-l numi: sieși de secretar și la seminarul din Carloveț de profesor.

Din felul de purtare al lui Stratimirovici, providențialul ierarh de mai apoi al Românilor, a știut se tragă foarte bună învățătură, mai ales „negativă: să nu facă ca el, căci își poate cineva iubi cât de mult națiunea și limba, fără a se purta cu atâta ură înversunată împotriva altora”.¹⁰⁸⁾

Lupta dată de Românii ungureni pentru desrobirea bisericii și școalei lor, e caracterizată foarte nimerit de dl profesor Damaschin

¹⁰⁵⁾ Schwicker I. c. 411.

¹⁰⁶⁾ Dr. Ioan Lupas, Mitropolitul Andrei baron de Șaguna, Sibiu 1909 pg. 31.

¹⁰⁷⁾ „Die Romänen der österreichischen Monarchie”. Wien 1851, pg. 55 (fascicola III.)

¹⁰⁸⁾ Lupas o. c. 31.

Ioanovicu, în prologul studiului său: „Câteva momente din lupta pentru episcop românesc la Arad”. Iată cum o începe:

„Aceasta luptă pe care au declarat-o Românii din dieceza Aradului ierarhiei sârbești în primăvara anului 1814, e cea mai puternică manifestare a Românilor bănățeni, (întregim: și ungureni) pentru validitatea culturii noastre naționale prin biserică.

Ea nu a izbucnit pe neașteptate, ca o apariție izolată, ci a fost rezultatul unei frământări, care cuprinsese de câtăva vreme lamura neamului românesc din Bănat (și Ungaria) și se vădea tot mai puternic în mândria pentru originea noastră și a numelui de Român, în nemulțămirea cu întunecul nepătruns care acoperea sufletul românesc încrând în germenii însușirile alese ale acestui popor păstorit de străini neînțelegători și nepăsători, în setea tot mai arzătoare de lumină și de libertate...

...Cauzele, că aceasta luptă au purtat-o Românii cu multă vehemență, le găsim în nemulțumirea lor profundă și generală cu păstorirea diecezei, care — după informații contemporane, mai mult românești — era ticăloasă. Neajunsurile și nedreptățile, de cari suferea preoțimea și poporul, au un caracter îndoit, și anume: Oprimarea sufletului românesc și negoțul nerușinat cu darurile sfinte ale bisericii.

La prima vedere s'ar pareă că ierarhia sârbească în Bănat (și părțile ungurești) nu tindea la sufocarea vieții naționale românești, ci avea numai pretenția de a o ținea sub patronajul ei binevoitor. Plângerile Românilor însă și felul cum răspund Sârbii, ne conving, că era acolo o dușmănie, ascunsă și nemărturisită dar adâncă, împotriva a tot ce era românesc.

La sate atrăgeau familiile fruntașe cu toate mijloacele — până și cu legături familiare — în apele sârbești; în biserici se sileau să introducă obiceiul de a servi numai sârbește și în unele părți poporeni — Români — știau rugăciunile numai în limba aceea“.

Învăpăiatul naționalist Nicoară ni-a transmis un moment caracteristic: „Măicuța a murit în etate de 72—4 ani și nu știa rugăciunile numai sârbește, fără se știe o vorbă sârbească, precum mineni în tot orașul (Giula) ba nici în tot prejurul până la Arad. Bucuria ei, când ne auzi închinându-ne românește; se rugă să le repetim și din ceaslov au psaltire; nu putea suferi pe Sârbi“.

„Silințele (urmează mai departe Ioanovicu) de a se lumină, ale celor cari nu primeau mentalitatea sârbească, erau urmărite și oprimate.

Candidații de preoți erau ținuți să-și schimbe până și numele românesc sau să-i adaugă cel puțin terminația, care singură li se părea cuvioasă și pravoslavnic sunătoare. Mănăstirile erau școli de sigură pervertire a simțirii și cugetării românești. Cărturarii români aleși, cari voiau să-și păstreze libertatea sufletească, le ocoleau de aceea și dacă n'aveau alte motive.

Când se cereau apoi Români pentru de a ocupa demnități înalte bisericesti, ierarhia sârbească răspundea, cu foața curată a celui nevinovat, că primitiva plebe românească nu are astfel de exemplare distinse... Oameni, ale căror energii ar fi rodit pentru cultura românească, nu-și găseau astfel rostul la ei acasă. Perseveranța în lupta pentru cultura românească se răsplătea și aici cu prigonire și pribegie...

...Toate acestea împreună au umplut de nemulțămire și de indignare sufletele în cari trăia încă simțul de omenie și de demnitate. Erau convinși, că o inimă românească va avea înțelegerea și iubirea necesară pentru vindecarea acestor rane...

...Lupta pentru episcop românesc la Arad s'a pornit deci sub conducerea câtorva protopopi și a profesorilor dela preparandie. Tichindeal și cu Diaconovici purtau steagul binecuvântat, cu iubirea lui de ueam, de episcopul Samuil Vulcan¹⁰⁹), care însă, cum văzurăm, își avea și interesele sale specifice, în slujba lățirii unației printre Români.

Dupăce acum cunoaștem în general situația bisericească și culturală a românilor ungureni, pe timpul când se pogoară în mormânt ultimul lor episcop de neam străin, și dupăce ne am familiarizat și cu eforturile mari și multiple, deșfășurate pentru ca să poată ajunge în fruntea diecezei vacante un episcop național, e cu cale să facem pe rând, cunoștiință cu fie care din candidații chieși și nechieși la scaunul episcopesc vacant dela Arad. (Va urmă.)

¹⁰⁹) Ioanovicu o. c. 166—172.

Mulțămilită publică. Cu prilejul serbării date de societatea de lectură a studenților dela institutul teologic ort. rom. din Arad, în onoarea aniversării centenarului institutului teologic, următorii domni au binevoit a contribui cu suprasolviri: Prea Sf. Sa Domnul Ioan I. Papp episcopul Aradului 500 lei, Vasile Goldiș, secretar Consistorial 100 lei, Traian Vațian, protopop 20 lei. Dr. Remus Chicin, avocat 20 lei, Romul Giurgiu, comisar de poliție 20 lei, Ioan Ionuțaș, învățător 20 lei, N. N. 15. lei, N. N. 5 lei, Primească și pe aceasta cale sincerile noastre mulțămiri.
N. Stan, cassierul societății.

Pentru „Tribuna Aradului“ cetire.

În câteva șire ce le dădusem „Tribunei Aradului“, înfățișam chestia trecerii părintelui Pop, din Izvin, la ortodoxie, ca chestiune de interes politic-național românesc, compatibilă cu coloanele celui ziar politic. Și a răspuns un anonim „Verax“, punând chestia din punct de vedere confesional-papist, cerând până și anumite dovezi dela mâna părintelui Pop.

Am trimis, în copii, două documente privitoare la trecere, *fără să scriu măcar un șir de polemică* față cu inexatitățile lui „Verax.“ Dar, lucrul naibii, on. redacție refuză publicarea dovezilor cerute cu însuși consentimentul ei. Ci-că, prin publicarea acelor documente, s'ar începe o polemică între ortodocși și catolici, nevinovații și drăguții de ei! Pe de-asupra, printr'un aviz verbal, on. redacție mi-a dat oblu să înțeleg: să cer ospitalitatea organelor de publicitate bisericești dela Arad, Sibiu etc.

Luni, în 5/18 Iunie am trimis sub plic recomandat, dlui Dr. Ioan Robu, primar — de altfel și asesor consistorial și deputat sinodal și bărbat cu autoritate în grupul „Trib. Aradului“ — o scrisoare, rugându-l ca, după ce documentele din chestiune sunt publicate în „Bis. și Școala“, să facă a sa da loc rectificărilor de mai jos. N'am primit însă *nici un fel de răspuns și nici „Trib. Arad.“ n'a căutat, nici măcar printr'un singur cuvânt, să repare situația jignitoare.*

Cer deci acestui organ de publicitate ospitalitatea cuvenită pentru rectificările ce urmează, pe cari le trimisese dlui dr. I. Robu.

„Semnul vremurilor noi“.

Sub titlul acesta înfățișasem, în „Tr. Aradului“ din 5 Iunie, cazul de trecere al părintelui Dr. St. Pop din Izvin la ortodoxie, drept semn al vremurilor cari cer, chiar și din interes politic-național, restabilirea vechei noastre unități ierarhice și sufletești. Dar un domn, care se ascunde sub anonimul de „Verax“, ce ar fi însemnând că e iubitor de adevăr, contestă în „Tr. Ar.“ din 12 Iunie, teza pusă de mine. Mai mult chiar: În loc de argumente obiective, cari să-i facă cinste și prin cari să combată teza mea de ordin politic-național românesc, se perde în fixarea tezei catolice-papiste despre pretinsul rost al Catholicismului printre Români. De aceea citează ceva din scrisul

părintelui Pop de odinioară, adăogând a cere dovezi de retractare, iscălite de păr. Pop însuș.

N'am pretenția să deschid într'un organ politic de publicitate polemii confesionale neavenite. Totuși, am datoria morală să nu las, ca cetitorii aceluiași organ să rămână în rătăcire, și ca, tot atunci, opinia publică românească, care este și ortodoxă în aceste părți, să sufere un ghiont nemeritat, în legătură cu chestiunea pusă de mine. Iată, motivul, pentru care cer din nou ospitalitatea acestui organ.

D-l „Verax“ ceruse dovezi iscălite de păr. Pop, că nu mai ține la păreri cu cari ieșise din teologia latino-maghiară dela B-pesta. *Se dovedă mai vrei în afară de faptul trecerii sale?* În interesul adevărului o spun: trimisese, deja a doua zi, la „Tr. Aradului“ și dovezile cerute de d. Verax și provenite dela mâna părintelui Pop. Dar mi-s'a refuzat publicarea, pentru a nu se începe o polemică între ortodocși și catolici. D. „Verax“ cetească acum, precum și alții, documentele acelea în „Biserica și Școala“ din 4/17 l. c.

D. „Verax“ se întrece pe sine însuși în iubirea de adevăr, când afirmă, că păr. Pop nu ar avea la Recaș, în noua sa parohie nici atâția credincioși ortodocși, câți uniți avea la Izvin. Să vedem. În Recaș sunt peste 340 suflete ortodoxe: familii și singuratici de baștină și funcționari pela oficiile publice românești din acel centru de plasă, înzstrat cu o pompoasă biserică latină și o sinagogă. Intreb D-le Verax: Te-Deum-urile românești pentru credincioși români și pentru autorități publice românești, să se țină oare, la Recaș, după cultul papal ori după al lui Moise, dacă nu ne dai dreptul s'avem acolo o parohie și o biserică ortodoxă? Dar să revin la ordinea de idei: Față de cele 340 suflete ortodoxe, parohia unită din Izvin are de abia cel mult 70 suflete. Cum stăm, cu adevărul, deci, d-le „Verax“? Mai mult chiar: Recașul nostru are peste 340 suflete ortodoxe, fără paroh propriu până acum. Iar în episcopia Lugojului, după ultimul său șematism, următoarele *opt parohii gr. catolice* (în cari elementul ortodox este absolut covârșitor) și anume: Sibiușelul-vechiu, Balomir, Curechiu, Castău, Beriu, Zăbran, Ciuchiciu și Hălmagiu, toate la oăltă *aveau* de abia *304 suflete gr. catolice!* Zic: aveau, fiindcă, în multe din aceste comune uniții revin de o vreme la matca lor sufletească veche, ca de ex. la Izvin (reduși dela 160 la 70), ori la Hălmagiu unde azi sunt mai puțini de zece suflete!

Că și dela ortodocși au trecut la gr. catolici, de curând, doi preoți, fără ca acelea treceri să poată fi semn al vremurilor noi zice D. Verax. Asemănarea șchioapătă rău de tot! Noi am primit un preot gr. cat. cu învățatură românească și fără prihană disciplinară, pe care l-a mănânat înspre noi o convingere izvorită din studii. Cei doi, pe cari i-am dat noi, au fugit de răspunderi disciplinare (ca alții din trecut), unul fiind chiar amovat de mitropolie prin sentință în vigoare.

Schimburi de aceste vom mai face încă, pe cât timp la noi e vorba de o selecționare a elementelor slabe, iar de dincolo, în măsura desmorțirii conștiinței naționale, și vor mai veni și alte elemente, cari nu pot suporta dogmele și jurămintele papale, în cari e împotmolită conștiința românească a clerului unit!

Istoria românească, încă înainte de înfăptuirea României-Mari și-a început procesul, pe care acum îl accelerează spiritul noilor vremi, și ea își va înfăptui înfașibilele și inapelabilele sale judecăți, de a ne reconstrui, după unitatea politică, și pe ceea religioasă, când no mai fi nici pomină de svârcolirile D-Tale, d-le Verax, care nu încapi nici măcar de liturghia mea sobornicească, ortodoxă, dela Izvin.

Dr. Gheorghe Ciuhandu.

*

Am de a adoga, că acelaș articol, cu aceeași semnătură anonimă de „Verax,” a fost publicat, aproape din cuvânt în cuvânt în „Albina” dela București dela 17 iulie, cinci zile mai târziu după ce „Verax” pusese în coloănele „Tribunei Aradului”. Frumoasă tovarășie! De altfel aceasta „tribună” a Aradului, care are pretenția să fie și ortodox, n’a consacrat lucrărilor de trei zile, bisericesti și culturale, ale sinodului eparhial atâta atenție și atâta spațiu, cât a jertfit anonimului „Verax”. Să se știe!

După asemenea atitudini și tovarășii date pe față într’un fel atât de jignitor pentru opinia publică românească și absolut covârșitoare ortodoxă din aceste părți, de al cărui obol are pretenția de a exista „Tribuna Aradului”, — rog aceasta gazetă, aici în publicitate, să-mi facă cinstea de a nu-mi mai călca pragul.

Sunt satisfacții cari, dacă nu ți-se dau într’un mod urban, trebuie să ți-le iai cum știi și cum poți.

Dr. Gh. Ciuhandu,
asesor consistorial.

Misionarii din Lugoj la Izvin.

(Corespondență din Banat).

Se știe, că părintele protopop dr. Ștefan Pop, — fost preot gr.-catholic în Izvin — s’a reîntors în sânul bisericii ortodoxe, străbune. Foștii lui parohieni, în număr de circa jumătate sută suflete, au primit vestea aceasta liniștiți și împăcați în conștiința lor, că în fine se pot re-

întoarce cu toții și deodată la „biserica mare”, — vorba lor, — în care se închinaseră moșii și strămoșii lor.

Convingerea ior veche de necesitatea reîntoarcerii s’a întărit și statornicit în suflete în Dumineca „Tuturor sfinților” din acest an, cu prilejul celei dintâi liturghii, celebrată de p. dr. St. Pop, la altar ortodox și pontificată de P. O. domn dr. Cuihandu prot. asesor ref. con. din Arad asistat de preotul locului. Ca de obicei, veniți și în această zi să asculte serviciul în biserica mare, credincioșii gr.-cat. au avut norocirea să asculte, prin rostul frumoaselor cuvântări auzite aici, glasul de iubire, înfrățire și întărire al bisericii și al neamului, adresat tuturor fraților români și creștini.

Cum acestui tainic și sfânt glas i-a dat ascultare vrednicul păstor sufletească de până aci al uniților din Izvin, e numai un firesc lucru, — acest bun popor a simțit viu datorința lor de creștini de a urma pilda păstorului lor. — Stăpâniți de lumina, în care li-s’a arătat trecutul înegurat al înaintașilor lor, au rămas cu toții hotărâți de a trece și convinși, că este mare păcat să mai steie desbinați, ei o mână de oameni, respirați în masa fraților de ortodocși.

Au văzut clar cu ochii sufletești, că precum în trecut a fost aceasta ruptură, — urzită în Izvin între anii 1830—35 — un mare rău, azi este da-adreptul un pericol, „o răsufare a multor chestiuni interne ale neamului în străini,” care nu poate aduce bine, nici poporului credincios, nici lui Dumnezeu, și nici Cezarului.

Nizuinței laudabile a poporului se pune însă stavilă.

Canonicii vlădiciei din Lugoj. — cari nu dădeau înainte cu anii pela Izvin, deși erau solicitați de nevoile sufletești și materiale ale credincioșilor lor de aici — își fac azi titlu de glorie din faptul, că stând în coasta lor, cearcă cu tot prețul să împiedece aceasta firească pornire de înfrățire. Cred dlor, că fac vr’un serviciu neamului românesc sau poporului din aceasta comună, numai atunci când vor ști, că acest bun popor se va uita cordiș, din două tabere?

Aceasta ni-o știe spune dl canonic, direc-

tor de bancă și administrator al noului bun dela Hitiaș al episcopiei din Lugoj, Nicolae Muntean, care a colindat în ziua de 4/17 VI. a. c. în tovărășia unui copilandru comuna din Izvin, făcând „misiune pastorală”, — în vreme ce preoții ortodoxi stau liniștiți și privesc, se înțelege cu bucurie, aceasta trezire la conștiință a poporului, stând însă la o parte de aceasta frământare.

Rodul misiunii??... Poporul răspunde!!

Sub impresia sentimentelor, cu cari a fost nevoit a lua cunoștință în această zi *anunțarea sfertului de credincioși gr.-cat de a se re-întoarce la biserică mare*, a grăbit domnul canonic, ca să scape pe semne, de prelungirea și repetarea acestei scene!

Românul zice: „*De ce te temi nu scapi!*” Asta știm să li-o spunem, domnilor canonici dela Lugoj, cu toată hotărârea, întemeiați pe cunoașterea sufletului acestui popor bănățean care nu se lasă amăgit până în sfârșit.

Tie Flaviu.

Convocare.

Membrii cercului religios Mândruloc sunt rugați a lua parte la întrunirea, ce se va ținea *Luni 19 Iunie (2 Iulie) a. c. sărbătoare locală în comuna Ghioroc.*

Program: Dimineața la orele 7 Utrenie. La ora 9 Sf. liturgie în sobor (cu împărțirea tuturor preoților). La priceasnă predică de preotul I. Ștefănuțiu. După terminarea Sf. li turghii parastas pentru eroii căzuți pe câmpul de război. Sfințirea casei parohiale.

După masă conferință intimă.

Cuvin, la 24 Iunie 1923.

Ioan Marșeu,
secretar.

Nicolae Țandru,
președinte.

CONCURS.

În baza autorizației Ven. Consistor diecezan din Arad de sub nrul 1667/1923, pentru îndeplinirea parohiei vacante din Ilteu, prin aceasta să publică concurs, cu termenul de recurgere de 30 zile dela prima publicare în organul „Biserica și Școala”.

1. 12 și 1/2 jug. pământ, parte arător, parte fănaș. Fiind executarea reformei agrare în curs, augmentarea sesiunii parohiale este probabilă, aceasta însă parohia n-o garantează.

2. Două grădini parohiale.

3. Birul legal.

4. Stolele legale.

5. Intregirea dela stat. Casă parohială nu există.

Parohia este de clasa a II-a, dar în lipsa recurenților pentru această clasă, să admit și recurenți cu evaluează de cl. a III-a.

Preotul ales va suporta toate sarcinile publice după venitul parohial și va catehiza elevii școlii primare din localitate.

Doritorii de a ocupa acest post să-și trimită recusele instruite cu documentele de evaluează și dovezile despre serviciul de până aci și adresate Comitetului parohial ort. rom. din Ilteu, oficiului protopresbiteral din Radna, iar dânsii, cu stricta observare a dispozițiilor §-lui 33 din regulamentul pentru parohii, să să prezinte în sta biserică, din localitate, spre a să arăta credincioșilor.

Din ședința dela 4/17 Maiu, 1923.

Comitetul parohial.

În conțelegere cu: *Procopie Căvulescu*, m. p. protopresbiter.

2—3

In atențiunea comunelor și satelor!

Nainte de a repara orologiul de turn, să vă adresați cu încredere la noi, unicii orologieri în Arad, care au atelier mehanic aranjat cu uneltele necesare pentru **repararea orloagelor de turn**, având o lungă praxă pe acest teren. Firma noastră sustă dela anul 1887. Pentru lucrările făcute luăm cea mare garanție. Muncă exactă și specială.

Cu stimă

Francisc Ascher & Comp

orologieri și mehanici.

Arad, Str. Eminescu No. 30.

3 - 10

Redactor responsabil: **SIMION STANA** asesor consistorial
Censurat: **Censura presei.**